

Utrechtenaren

een queer geschiedenis

Maurice van Lieshout
Marijke Huisman
Evert van der Veen

 BOOKS

ZA 4 DEC

PATS

**QUEER
PARTY**

**WITH
QUEERDISCO
QUEERVISUALS
THE SILHOUETTES**

Inhoud

	'Wij zijn allemaal Utrechtenaren!'	7
1.	Het 'ijsselijk quaed' der sodomieten	12
2.	Tegendraadse vrouwen	24
3.	Pederasten, uranisten en homoseksuelen	32
4.	Gedwongen tot een verborgen leven	42
5.	Streven naar volledige zelfontplooiing	54
6.	Integratie door confrontatie	68
7.	De tweede sekse: tussen feminisme en homobeweging	78
8.	Radicalisering en pluriformiteit	88
9.	Dansen op de rand van een vulkaan	104
10.	Utrecht als Regenbooggemeente	116
11.	Trots en plezier	126
12.	Queer Utrecht in de eenentwintigste eeuw	140
	Utrechtenaren die de geschiedenis voortzetten	148
	Literatuur	152
	Verantwoording en woord van dank	159
	Over de auteurs	159

Maurice van Lieshout: hoofdstukken 1, 3, 4, 5, 6, 8, 10

Marijke Huisman: inleiding, hoofdstukken 2, 7

Evert van der Veen: hoofdstukken 9, 11, 12

‘WIJ ZIJN ALLEMAAL UTRECHTENAREN!’

‘Ik ben Utrechenaar, jij bent Utrechenaar, iedereen is Utrechenaar.’ In 2019 lanceerden Merijn Corneel Koops en Mai Linh Ly van Thirty030 een campagne met deze slogan. De jonge stadsambassadeurs namen daarmee afstand van het beladen onderscheid tussen twee woorden voor inwoners van de Domstad:

‘Utrechter of Utrechenaar? Weet jij het verschil? Inwoners van de stad Utrecht noemen zich vandaag de dag Utrechters. De sodomietenjacht die in 1730 in Utrecht begon en uiteindelijk door heel Nederland ‘stormde’ zorgde ervoor dat Utrechenaar een scheldwoord werd voor homo’s. Het verschil tussen Utrechter en Utrechenaar bestaat nog steeds maar als het aan ons ligt niet meer. Flikker op met dat onderscheid. Wij zijn allemaal Utrechters! Vier de vrijheid, vier het leven en wees lief voor elkaar. Want zeg nou zelf, jij bent toch ook een Utrechenaar?’

De twee jaar durende actie van Thirty030 kreeg ruim aandacht in de stad, ook dankzij steun van Utrecht Marketing. De gratis campagneposter was op veel plekken te zien, het T-shirt vond gretig aftrek en werd zelfs opgenomen in de collectie van het Centraal Museum. ‘Wij staan voor inclusiviteit’, aldus museumdirecteur Marco Grob: ‘Het Utrechenaar project van Thirty030 past als Utrechtse uiting perfect bij de stad Utrecht en het Centraal Museum.’

De homoseksuele lading van het woord ‘Urechenaar’ geeft al aan dat de stadsgeschiedenis van Utrecht is verweven met een belangrijk moment uit de Nederlandse queer geschiedenis, de achttiende-eeuwse vervolging van sodomieten. Er is echter veel meer te vertellen, ook over andere, meer positieve en eigentijdse aspecten van het historische queer leven in Utrecht. Dit boek belicht personen en ontwikkelingen uit dat verleden, maar

biedt – zoals alle geschiedenisboeken – slechts een incompleet en voorlopig beeld.

Herinneringsactivisme

‘Men kan de geschiedschrijving opvatten als een discussie zonder eind,’ schreef historicus Pieter Geyl in 1965. Daarmee maakte de Utrechtse hoogleraar duidelijk dat het verleden telkens opnieuw wordt bekeken, onderzocht en geïnterpreteerd, met vragen die relevant zijn in het heden van de onderzoekers. De discussie betreft dus niet het verleden zelf; dat is voorbij en verandert niet meer. Perspectieven op het verleden veranderen wel, en daarmee de verhalen over dat verleden. Juist daar zit ook de discussie, bijvoorbeeld over de kwestie welke verhalen er wel of niet toe doen in de geschiedenis van een stad.

Het debat over het verleden is belangrijk voor de lhbqtia+ beweging en haar voorlopers. De strijd voor emancipatie ging nooit enkel over gelijke rechten in het hier en nu, maar altijd óók over het (her)schrijven van geschiedenis en de erkenning voor het historisch bestaan van seksuele en genderdiversiteit. Activisten stellen daarom al meer dan een eeuw fundamentele vragen over wat telt als ‘historisch belang’. Zij werken tevens aan het opgraven, documenteren analyseren, beschrijven en anderszins toegankelijk maken van queer geschiedenissen. Dit emancipatoir-historische werk wordt wel aangeduid met de term *memory activism*, herinneringsactivisme. Het doel is een verandering te bewerkstelligen in het collectieve geheugen van een groep, bijvoorbeeld de inwoners van Utrecht. Sinds 2021 werkt de lokale vrijwilligersgroep *Queer U Stories* aan het zichtbaar en toegankelijk maken van Utrechtse queer geschiedenis door diverse activiteiten zoals een online canon (queerstories.nl), lezingen,

HET 'IJSSELIJK QUAED' DER SODOMIETEN

Gillis van Baaden hield van mannen. De 52-jarige kalkdrager was in Utrecht thuis op de ontmoetingsplaatsen en in de 'lolhuizen', herbergen bezocht door 'sodomieten' of 'verkeerde liefhebbers'. In de kroeg wisselden ze nieuwtjes, tips en roddels uit en bedreven ze soms, al of niet tegen betaling, de liefde. Druk bezocht was De Wijnkrans bij de Pauluspoort, op de grens van de huidige Korte en Lange Nieuwstraat. Op de bovenste verdieping was een 'apart Camertie (= kamertje) voor manvolck' waar 'slappen dingen styf gemaakt werden'. Andere herbergen met een sodomitische reputatie waren De Levendige Dood in de Korte Elisabethstraat, Het Kasteel van Vredenburg op de hoek van de Ganzenmarkt en de Minderbroederstraat en een herberg buiten de Tolsteegpoort aan het Vaartse Veer. Vier lolhuizen: geen slechte score voor een stad die in 1730 33.000 inwoners telde. Gillis kwam ook op de plekken waar mannen 's avonds en 's nachts rondhingen op zoek naar een seksueel avontuurtje. Populair waren locaties met schaarse verlichting, muurtjes en bomen die je aan het zicht onttrokken en hoekjes waar je je met zijn tweeën of meer kon terugtrekken. Rondslechteren om een sekspartner te vinden, het zogenaamde 'kruysen' (waar later het Amerikaanse *cruising* van is afgeleid), gebeurde op de stads-

wallen, het Janskerkhof, de 'Academie' (de pandhof van de Dom), Achter de Dom en bij de ruïnes van het in 1674 ingestorte schip van de Domkerk.

Uitgescholden en weggejaagd

Sodomieten kopieerden de verleidingstactieken van prostituees: oogcontact maken, met de handen in de zij rondlopen en iemand met de elleboog aanstoten of zwaaien met een zakdoek. Een open hand op de rug aantikken met de andere hand was een typisch sodomietengebaar. Het zou later geleid hebben tot een spotte manier om homoseksuelen aan te duiden: met enkele vingers de rug van de andere hand aantikken met de woorden 'hij is van het handje' of 'van de klets'. Sommige sodomieten spraken elkaar aan met 'neef', 'cosijn', 'tante', 'juffrouw' of 'nicht'.

Regelmatig werden cruisende mannen uitgescholden of weggejaagd. Gillis kon ervan meepraten. Toen hij in 1721 op de stadswal een andere man benaderde, kwam plots een stadswacht tussen beiden met de woorden 'So schobbejack, wat wilde gy doen?' Een getuige, Antony van Voorst, meldde het voorval bij het Utrechtse gerecht. Die nam er notitie van, maar vond het geen zaak waard. Bijna tien jaar later zou die verklaring alsnog grote gevolgen hebben. In 1725 herkende Van Voorst Gillis in een herberg en schold hem luidkeels uit voor 'bouger'. De mannen maakten ruzie en Van Voorst smet Gillis de deur uit. 'Bouger' of 'bugger' was een scheldwoord, verwant aan het Engelse *bugger* of het Franse *bouger*, voor iemand die anale seks bedreef.

Gezicht vanuit de Lange Nieuwstraat op de Pauluspoort en de Domtoren. Nabij de poort bevond zich het lolhuis De Wijnkrans. Tekening Johanna de Bruyn naar een tekening van Jan de Beijer uit ca. 1740 | Het Utrechts Archief

Het gebied rond de Domtoren, de Domkerk en de ruïnes van het in 1674 ingestorte schip van de kerk was populair onder sodomieten om elkaar te ontmoeten. Aquarel (1879) Jozef Hoevenaer naar een schilderij van Jan van Kessel uit 1675 | Centraal Museum, Utrecht

Josua Wilts had een jarenlange reputatie als ruziemaker en dronkenlap en dat was er na de dood van zijn vrouw in 1727 niet beter op geworden. Terwijl hij wegens wan-gedrag in december 1729 drie weken op water en brood gevangen zat in Huis Hasenberg verzocht zijn zus de rechtbank om hem op te laten nemen in een zogeheten verbeterhuis. Haar broer, zo voerde zij aan, zou zijn kinderen verwaarlozen en voortdurend dronken zijn. Het verzoek werd ingewilligd, maar Wilts zag nog één ontsnappingsroute: bij de rechtbank een belastende verklaring afleggen over de sodomitische praktijken van Gillis van Baaden en Willem Luyten. Hij nam zijn zoon Jan mee die vertelde dat de twee mannen 'veel ondeugd pleegden' en dat hun 'broeken loshingen en dat sy tegen de muur aenstonden den een met het aansicht tegen de muer, en den anderen met het lyff tegens hem aen'. Twee dagen later werd Gillis opgepakt. Een tweede gearresteerde man bleek de verkeerde te zijn, terwijl Willem, de echte medeplichtige, al de wijk naar Engeland had genomen. Het gerecht was Josua Wilts dankbaar voor zijn verklaring maar stuurde hem toch naar het verbeterhuis waar hij nog jaren zou doorbrengen.

Schuldig aan sodomie

Gillis van Baaden ontkende alle beschuldigingen en wees op het onbetrouwbare karakter van Wilts. Het gerecht kwam echter met 'nieuwe' feiten: de verklaring van Antony van Voorst over Gillis' gedrag op de stadswal negen jaar eerder. In verschillende verhoren liet Gillis daarna steeds meer los en hij gaf toe met Willem niet alleen 'Wilhelmus door den vuyst' (masturbatie) maar ook actieve en passieve sodomie te hebben gepleegd. Als verklaring voor zijn daden voerde Gillis aan dat hij als jonge soldaat door twee mannen dronken gevoerd was en vervolgens verkracht. Dat verhaal sloot aan bij de in die tijd gangbare verleidingstheorie: wie eenmaal 'vastzat aan de helsche boosheit' zou er niet meer vanaf komen. Misschien hoopte Gillis zijn lot te verzachten door zich als slachtoffer te presenteren.

Zoals gebruikelijk werd ook de zaak-Gillis zorgvuldig volgens de toen geldende regels onderzocht. Zo controleerde een speciale commissie in de Domtoren op de torenkoster en zijn zonen de activiteiten van Gillis en Willem wel gezien konden hebben. Ze stelden vast dat je vanuit de kosterwoning een goed zicht had op het betreffende deel van de Michaëlskapel. Het requisitoir (conclusie van de aanklager) – dat net als alle andere processtukken te vinden is in Het Utrechts Archief – oordeelt dat Gillis van Baaden zich jarenlang had overgegeven aan 'onnatuerlycke vleselyke conversatie met andere mans-

personen'. Het vermeldt veertien medeplichtigen en met negen ervan zou Gillis actieve en passieve sodomie hebben gepleegd. Op deze 'onmenselijke' en 'onnatuurlijke grouwelsonden' stond de doodstraf. Op 31 maart 1730 werd Gillis met twee andere sodomieten in de kelder van Hasenberg vastgebonden aan een paal en vervolgens gewurgd. Later dat jaar en begin 1731 wachtte nog negen andere Utrechtse sodomieten hetzelfde lot.

Wurging was de executievorm die gewoonlijk toegepast werd bij misdrijven die als niet-mannelijk golden: laaghartige moorden (zoals op een slapend slachtoffer), hoogverraad of misdrijven gepleegd door vrouwen.

Kluwen van goddeloosheid

Gillis noemde in de verhoren vooral mannen met wie hij jaren daarvoor contact had gehad en van wie hij vermoedde dat ze moeilijk te achterhalen waren. Hendrick Corver, de 36-jarige zoon van een leerlooier, viel echter wel in handen van het gerecht en hij gaf weer nieuwe namen prijs. Stap voor stap kon 'den draad van een kluwen van deze Goddeloosheid' losgepeuterd worden totdat er een heel netwerk van sodomieten bloot kwam te liggen met een 'harde kern' en een groot aantal incidentele deelnemers. Het ging om mannen uit alle lagen van de bevolking, uit de hele Republiek, van verschillende leeftijden, gehuwd en ongehuwd en met uiteenlopende beroepen. Opvallend was het aantal 'herenknechten' die hun diensten aanboden tegen betaling.

Als Utrechtse 'hoofd-sodomyten' kwamen in beeld: de 23-jarige Zacharias Wilsma, gewezen soldaat en herenknecht, de 66-jarige wijnhandelaar Barend Blomsaet – gehuwd en vader van volwassen kinderen – en Hendrick Coopman, lolhuishouder aan de Vaartse Veer en daarvoor van De Wijnkrans. Door steeds nieuwe verklaringen wist Wilsma aan een proces en doodvonnis te ontkomen. Zijn eindeloos verlengde voorlopige hechtenis werd in 1755 omgezet in levenslang.

Openbare executies

De Utrechtse rechters waren zo geschrokken door de wijdverbreidheid en het georganiseerde karakter van de sodomitische praktijken dat ze besloten de informatie te delen met andere gerechten. Ze stelden een lijst op met 144 namen van mannen afkomstig uit het hele land van wie de meesten genoemd waren door Zacharias Wilsma. Om de rechtspraak in hun gewesten te stroomlijnen – er bestond nog geen uniforme wetgeving – vaardigden de Staten van Holland en Friesland op 21 juli 1730 een

Kaart in 2015 door Utrechtse erfgoedorganisaties en de gemeente verspreid als pr-materiaal om de canon van de stad Utrecht onder de aandacht te brengen. Marga van den Heuvel | Maartse Hazen

TEGENDRAADSE VROUWEN

Koningin Christina van
Zweden (1626-89) te paard.
Anoniem, Franse School,
Bibliothèque Nationale, Parijs

In 1654 bezocht Christina I van Zweden (1626-1689) Utrecht. Door het overlijden van haar vader was zij op haar 6e koningin geworden, maar ze interesseerde zich meer voor kunst, wetenschap en religie. Christina bekeerde zich tot het katholicisme, droeg de kroon van haar protestantse land over aan een neef en ging op reis naar Rome. Onderweg stopte ze in Utrecht voor een bezoek aan Anna Maria van Schurman (1607-1678), de buitengewoon geleerde vrouw die colleges volgde aan de in 1636 opgerichte Universiteit van Utrecht, met tal van beroemde wetenschappers correspondeerde en zelf internationaal bekend stond als de Utrechtse Pallas of Minerva, de Griekse respectievelijk Romeinse godin van de wijsheid.

Beide vrouwen bleven ongehuwd en leidden een onconventioneel leven. Dat leidde in hun eigen tijd al tot opmerkingen; critici zagen geleerde vrouwen als onnatuurlijk, als monsters zelfs. Christina van Zweden kreeg bovendien het stempel lesbisch of trans te zijn. Ze had volgens tijdgenoten een zware stem, een mannelijk voorkomen, liep soms in mannenkleden en had een intensieve vriendschap met een hofdame. Of dit soort informatie iets zegt over haar seksualiteit, is lastig te zeggen. Het woord 'lesbisch' werd pas gangbaar in de negentiende eeuw, afgeleid van het eiland Lesbos waar de oud-Griekse dichteres Sappho leefde. In de negentiende eeuw begon ook de speurtocht naar historische lesbiennes. Die zijn notoir moeilijk te vinden in archieven, maar samen met onder anderen Sappho werd Christina een terugkerend figuur in de internationale geschiedenis van tegendraadse vrouwen. En dat soort vrouwen ontbreekt evenmin in de Utrechtse geschiedenis.

Zelfportret uit 1633 van Anna Maria van Schurman, tevens bekend als de 'Sappho van haar eeuw'.
Museum Martena, Franeker

Nonnen

Sporen van historische vrouwen zijn niet gemakkelijk te traceren, en dat geldt nog sterker voor vrouwen die van vrouwen hielden. Met omwegen en creatief bronnengebruik hebben historici toch geprobeerd ze te identificeren, bijvoorbeeld in de Bijbel. Waarom schreef de apostel Paulus in zijn Brief aan de Romeinen (1:26) anders over heidense vrouwen die 'de natuurlijke omgang vervangen door de tegennatuurlijke'? En wat te denken van de waarschuwing die kerkvader Augustinus in de vijfde eeuw na Christus aan zijn zus gaf? Toen zij op het punt stond in een klooster te gaan, maande Augustinus haar de spirituele liefde voor medezusters niet te verwarren met de vleselijke.

In middeleeuws Utrecht waren tal van vrouwenkloosters, zoals de Begijnenhof (dertiende eeuw) en het Wittevrouwenklooster (dertiende eeuw), het Ceciliaklooster (1396) op de plek waar nu de Bibliotheek Neude is, en het Agnietenklooster (1420), nu Centraal Museum. Er zijn voor zover bekend geen bewijzen dat hier de vrouwenliefde werd bedreven, maar het is ook niet geheel uit te sluiten. Er zijn aanwijzingen over vrouwenrelaties in Europese kloosters. Zo schreef de benedictijnse abdis Hildegard von Bingen (1098-1179) gepassioneerd over haar liefde voor een zuster Richardis. Bovendien probeerde ze met alle macht te voorkomen dat Richardis werd overgeplaatst naar een ander klooster. Ze schreef zelfs de paus een brief, maar zonder succes. Na de scheiding van Richardis betitelde Hildegard zichzelf als de weduwe van een dode echtgenoot. In de Zuidelijke Nederlanden schreef de dichtende begijn Hadewijch (1200-1260) sensueel over haar liefde voor Christus, maar ook over die voor een zuster Sara.

Sappho van Lesbos

Sappho van het Griekse eiland Lesbos (ca. 630-570 v.C.) schreef gedichten over de liefde die nog lang na haar overlijden werden geroemd. In de derde eeuw voor Christus namen de oude Grieken haar werk zelfs op in een canon met de beste lyriek. De mens Sappho had toen al een twijfelachtiger reputatie. In Griekse komedies figureerden Sappho-personages als seksueel losbandige vrouwen die het met zowel mannen als vrouwen hielden. Er circuleerden tevens verhalen over Sappho die van een klif sprong om te genezen van haar vergeefse liefde voor de jonge veerman Phaon. Dat verhaal werd in de eerste eeuw na Christus nieuw leven ingeblazen door de Romeinse schrijver Ovidius, maar associaties met promiscuïteit en vrouw-vrouwseks bleven aan Sappho kleven. Onder invloed van het christendom werd die beeldvorming zo problematisch dat die resulteerde in de vernietiging van vrijwel al haar werk.

In de middeleeuwen resteerden enkel nog fragmenten en verwijzingen naar Sappho's dichtkunst. Desondanks bleef ze voortleven. Haar naam werd zelfs een eretitel voor schrijvende vrouwen in later tijden. Zo werd de Utrechtse Anna Maria van Schurman geroemd als 'Sappho van haar eeuw' en kreeg Betje Wolff (1738-1804) de bijnaam 'Beemster Sappho'. Toch verdwenen de associaties met vrouwenliefde niet, zo blijkt uit het *Groot algemeen, historisch, geographisch, genealogisch en oordeelkundig Woordenboek* (1733). Sappho werd daarin beschreven als 'eene der vermaardste vrouwen van de oudheit, zo door hare gedichten, als door hare liefkozeryen', met als extra toelichting: 'Men moet weten, dat de liefdedrift van Sappho zich mede over die van hare kunne uitstreckte, en dat is het dat haar het meeste veracht heeft.'

GEDWONGEN TOT EEN VERBORGEN LEVEN

Biltstraat, 28 oktober 1928. Wat een onschuldige ontmoeting leek tussen de 42-jarige Anton Gerard van Hamel en de 19-jarige Jan de Kruyf zou grote gevolgen krijgen. Beiden zeiden later dat de ander het eerste contact legde. Vast staat dat Van Hamel Jan uitnodigde bij hem thuis, Prins Hendriklaan 19, een kopje thee te drinken. Jan stemde toe en verklaarde later: 'Ik begreep, aangezien ik homoseksueel van aard ben, waar het om te doen was.'

Het bleef niet bij één bezoekje. Ook de volgende dinsdag en donderdag kwam Jan langs. Beide keren stopte Van Hamel hem geld toe, omdat de jongen hem 'belang inboezemde' en een net pak nodig had om een baan te vinden. Later die donderdag belde een andere jongen aan. Deze Neldus de Roder beweerde Jans broer te zijn en vroeg 25 gulden. Van Hamel weigerde, rook onraad en besloot het contact met Jan te verbreken. Dat liet hij Jan weten toen die op zondag 4 november opnieuw zijn opwachting maakte. Weer buiten trof Jan tot zijn grote schrik zijn (echte) broer Gijsbert aan. Die was hem gevolgd, omdat Jan niet wilde vertellen hoe hij ineens aan zoveel geld kwam. Hij kon toen zijn bezoekjes aan Van Hamel niet langer verzwijgen.

Gijsbert was de volgende die zich aandeed bij Van Hamel en hem ervan beschuldigde een week eerder

Hoogleraar Keltische Talen
Anton Gerard van Hamel in 1926.
Foto Hohes Kommissariat Danzig |
Nationaal Archief

met zijn broer ontucht te hebben gepleegd. De hoogleraar ontkende, verzocht Gijsbert het huis te verlaten en belde, toen die daar geen gevolg aan gaf, de politie. Agent Hendrik van Emmerik begeleidde Gijsbert naar het politiebureau in de Gerard Doustraat. Onderweg voegde Jan zich bij hen en iets later meldde ook Van Hamel zich bij het bureau. Twee maanden later stond hij voor de rechter.

Chantagegevaar

Anton van Hamel leidde het soort leven dat tot ver in de twintigste eeuw typerend was voor veel hoogopgeleide en welgestelde homoseksuele mannen. Alleen voor een paar goede vrienden had de hoogleraar Germaanse en Keltische talen aan de Utrechtse universiteit 'het masker laten vallen', zoals toen de uitdrukking luidde voor 'uit de kast komen'. Die 'gevoelsgenoten' kon hij thuis ontvangen tijdens avonden waar ze lekker aten, praatten over kunst en literatuur en muziek maakten.

Net als veel andere mannen viel Van Hamel op 'tule', volkse (hetero)jongens die, al of niet tegen betaling, beschikbaar waren als gezelschap of sekspartner. Met zo'n jongen legde Van Hamel contact op straat of in het park (het Wilhelminapark lag om de hoek) en dan gingen ze samen naar zijn huis. Niet voor seks, maar alleen om wat te praten en te drinken liet hij de politie in november 1928 weten. En ja, zo gaf hij toe, hij had homoseksuele gevoelens maar hij bracht ze al vijftien jaar niet meer in de praktijk. Of dat echt zo was, weten we niet, maar dat hij risico's liep om gechanteerd te worden of in aanraking te komen met justitie, was wel duidelijk. Het wapen waarmee de broers De Kruyf en hun vage kennis Neldus de Roder hem konden bedreigen was chantage vanwege overtreding van artikel 248bis van het Wetboek van Strafrecht. Dat verbood sinds 1911 homoseksuele contacten met iemand van beneden de 21.

'Groeïende onzedelijkheid'

Verschillende ontwikkelingen bevorderden nieuwe strafbaarstelling van seks tussen twee mannen of twee vrouwen. De confessionele partijen kregen meer politieke macht en behaalden bij de Tweede Kamerverkiezingen in 1909 een meerderheid van 60 zetels tegen 40 voor de liberalen en sociaaldemocraten. Daarnaast bestond er een breed gedeelde zorg over de 'groeïende onzedelijkheid' waarvan in Nederland vooral in de lagere klassen sprake zou zijn. Met name politici van christelijke huize waren verontwaardigd over de geschriften en lezingen van artsen als Arnold Aletrino en Lucien von Römer en

Minister van Justitie
mr. E.R.H. (Robert) Regout
(1863-1913).
Eigen Haard 1913

de jurist Jacob Anton Schorer. Zij beweerden dat homoseksualiteit meestal aangeboren is en dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen daarom als gelijken behandeld moeten worden.

Het christelijke Kabinet-Heemskerk (1908-1913) kwam met plannen om de zedelijkheidswetgeving te vernieuwen en aan te scherpen. Het voorstel van de rooms-katholieke minister van Justitie Nelissen bevatte echter géén artikel dat homoseksualiteit strafbaar stelde. Dat kwam er pas door toedoen van zijn partijgenoot Regout die de zieke Nelissen als minister was opgevolgd. De uiteindelijke tekst van het artikel luidde: 'De meerderjarige die met een minderjarige van hetzelfde geslacht, wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, ontucht pleegt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren.'

Als belangrijkste reden om 248bis aan het wetsvoorstel toe te voegen bracht Regout naar voren dat hij jongeren wilden beschermen, omdat het 'juist oudere homoseksuelen zijn die verwaarloosde en moreel zwakke knapen bij voorkeur tussen 16 en 18 jaar door verleidingsmiddelen tot slachtoffers hunner lusten maken'. Die overtuiging baseerde hij op zijn ervaringen als officier van justitie in verschillende rechtszaken tegen mannen die opgepakt waren vanwege seksuele contacten met minderjarige jongens (onder de 21). Hoewel het artikel ook minderjarige meisjes moest beschermen tegen de avances van lesbische vrouwen, werd aan hen geen woord vuil gemaakt.

Jacques Drabbe (1928-2012) als 22-jarige. Hij was van 1952 tot 1963 voorzitter van het COC-Utrecht. Het landelijk COC benoemde hem in 1960 tot erelid. In 2000 kreeg hij de Maartenspenning van de gemeente Utrecht en in 2010 ontving hij de Annie Brouwer Korfprijs voor zijn inzet voor de emancipatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders in Utrecht en wijde omgeving. particuliere collectie

STREVEN NAAR VOLLEDIGE ZELFONTPLOOIING

Kort nadat hij in 1951 uit dienst kwam, plaatste de 23-jarige Jacques Drabbe een advertentie in het populaire muziektijdschrift *Tuney Tunes*: 'Jongeman zoekt vriend v. 21-23 j. Omg. Hilv. Br. o. no. 829'. Veel reacties kreeg hij niet. Het meest verrast was hij door een brief van het Cultuur en Ontspannings Centrum C.O.C. Jacques: 'Ik kreeg een folder thuis met een heel mooie jongen op de omslag. Ik was meteen helemaal weg van die jongen!' Hij schreef terug met de vraag 'is het voor katholieken of protestanten?' Een vraag die nu vreemd aandoet, maar in het verzuilde Nederland van die tijd heel gewoon was. 'Het C.O.C. is er voor iedereen', luidde het antwoord waarop hij meteen lid werd, als schuilnaam Jacques Durfteleven aannam en een lidmaatschapskaart met nummer D38 ontving. Het werd het begin van een levenslange verbondenheid, vooral met de Utrechtse afdeling waar hij bijna drie decennia lang een hoofdrol zou vervullen.

Toen Jacques zich aansloot bij de Utrechtse afdeling bestond die anderhalf jaar. Op 18 januari 1950 hadden zeventig Utrechtse C.O.C.-leden zich voor de oprichtingsbijeenkomst verzameld in de tuinzaal van het NV-Huis (het latere Tivoli) aan de Oudegracht 245. Onder hen enkele vrouwen. Het verenigingsblad *Vriendschap* sprak van een groot succes: 'Deze eerste bijeenkomst van de kring Utrecht is ten eerste geslaagd en er is een golf van enthousiasme en geestdrift over de Utrechtse afdelingen gekomen die goede beloften inhoudt.'

Levensrecht en Shakespeare Club

Het C.O.C. heette aanvankelijk Shakespeare Club en kwam voort uit de lezerskring van het op homoseksuelen gerichte tijdschrift *Levensrecht*. Het eerste nummer verscheen in maart 1940 op initiatief van de toen 25-jarige Amsterdammer Niek Engelschman. In de redactie kreeg hij steun van Han Diekmann, Johan Ellenberger en Jaap van Leeuwen. De eerste abonnee die zich na ontvangst van een proefexemplaar aanmeldde was de Utrechtse hoogleraar Anton Gerard van Hamel, dezelfde die in 1928 slachtoffer werd van een chantagepoging. Na de Duitse inval in mei 1940 gooide de redactie de abonnementenadministratie en het restant van de oplage van het net verschenen derde nummer in een wasketel, kookte de boel tot pulp en goot die uit in de Amsterdamse Reguliersgracht.

In 1946 bliezen Engelschman en Van Leeuwen het blad nieuw leven in en stuurden het naar 180 moeizaam achterhaalde adressen van oud-abonnees en potentieel geïnteresseerden. In december van dat jaar organiseerden ze in Amsterdam een druk bezocht lezersweekend dat leidde tot de oprichting van de Shakespeare Club, die in februari 1949 werd omgedoopt tot Cultuur- en Ontspannings Centrum. Bij latere naamswijzigingen werd de afkorting C.O.C. – eerst mét en later zónder puntjes – steeds gehandhaafd (verder in dit boek aangeduid als 'COC'). Na Amsterdam volgden er afdelingen in Den Haag (1947), Rotterdam (1949), Groningen (1949) en Utrecht (1950).

Colofon

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

i.s.m. Queer U Stories
www.queerustories.nl

TEKST

Maurice van Lieshout
Marijke Huisman
Evert van der Veen

EINDREDACTIE

Maurice van Lieshout

BEELDREDACTIE

Maurice van Lieshout

VORMGEVING

Leon Hulst, WAT ontwerpers

OP HET OMSLAG

The Sodomites Shame and Doom, Laid before them with great Grief and Compassion (Londen 1702) en affiche *Pats Queer Party* december 1999 (voorzijde); Dorelies Kraakman en Sylvia Bodnár in 1975, foto uit Wilma de Hoog, Utrechtse Roze Routes (Nijmegen 1997) (achterzijde).

FOTOGRAFIE

Joop van Putten, p. 148 -151
Met dank aan Flora's Hof, Utrecht

© 2024 WBOOKS Zwolle / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ISBN 978 94 625 8657 4
NUR 680, 693